

**Prof. dr Duško Vejnović, redovni profesor
Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik
Evropskog defendologija centra, Banja Luka,
glavni i odgovorni urednik časopisa
*Defendologija i Sociološki diskurs***

RAZGOVOR U DEJTONSKOJ BiH PODRAZUMIJEVA RAVNOPRAVNE SAGOVORNIKE, A NE PODANIKE

*...Riječi, poznato je, od pretjerane upotrebe postaju
trome i bespomoćne, tako da im dijalog postaje problematičan
i pod znakom pitanja...*

Svjesna upotreba dijaloga počinje kod Sofista, koji im služi za saznavanje, ili raspravljanje problema u smislu klasične Dijalektike (Teze i Antiteze). Dijalog je danas neophodna potreba u BiH kako njene političke elite nebi skrenule u populizam i autokratiju što bi grubo narušilo demokratiju uopšte i ljudska prava i slobode građana. Literalno se može naći u Sokratovim dijalozima koje je objavio Platon, jedan od prvih vrhunaca dijalektike. U humanizmu dijalog doživljava svoj razvitak tek kod Erazma Roterdamskog i kod Urliha od Hutena. Za dijalog je neophodna tolerancija, pojам iz oblasti društva, kulture ili religije koji se odnosi na kolektivnu i pojedinačnu praksu prihvatanja i saradnje sa osobama koje nisu iste vjere, ne misle na isti način, imaju drugačiji politički stav ili se razlikuju po nekom drugom osnovu. Tolerancija uključuje svjesnu odluku da se postupi nenasilno ili uzdržano. Zasnovana je i na vjerskim učenjima svih dominantnih religija, ali i na državnim zakonima koji ustanovljavaju pravo na različito mišljenje i neugrožavanje pojedinca. Zašto to ne prihvataju određene političke elite u BiH? Možda zato što dijalog i tolerancija jesu moćne brane vladavini jednostranosti. Tamo gdje samo jedan vjetar piri i borovi ukrivo rastu. Danas su dijalog i tolerancija zahjtevi vremena, jer je svijet podijeljen na sve moguće načine. Ljudi, stvari i ideje kreću se u horizontalnom i vertikalnom pravcu i nije čudo što

imaju potrebu da se upoznaju i razumiju. Za sve razlike i suprotnosti ima mesta u ljudskoj stvarnosti. Zahtjev za trpeljivošću upućuje na to da je glavno sporno pitanje na koje treba dati odgovor u stvari pitanje opštenja među ljudima, što je i strateški problem političkih elita u dejtonskoj BiH. Za istinski razgovor u BiH nisu potrebna nikakva pravila, već iskreni susreti ljudi sa različitim pogledima na svijet: samo iz tih duhovnih susreta rađa se smisao za trpeljivost i vrednovanje tuđeg stava. Ljudi sa boljom dušom mogu se bar razumijeti, ako ne i sporazumijeti. Oni kojima je važnije da istaknu pravila razgovora prije same stvari o kojoj se razgovara, i nesvesno potvrđuju da im je više stalo do forme nego do suštine. Sva ta pravila za vođenje razgovora, razrađena do pojedinosti, samo su smetnje neusiljenom odvijanju razgovora. Ako nema smisla razgovor između onih koji misle isto, onda nema smisla ni trpeljivost prema istomišljenicima: nema govora o trpeljivosti prema onima koji misle, vjeruju i djeluju u okviru istog pogleda na svijet. Ako se desi da neki pojedinac misli, osjeća i djeluje drugačije, onda on iskače izvan toga okvira i začinje drugi pogled na svijet: rađa se jeretik. Prema njemu se može biti trpeljiv ili netrpeljiv. Jer ne može se biti trpeljiv prema nečemu sa čime se slažemo, već samo prema nečemu sa čime se ne slažemo, ali iz nekih drugih razloga podnosimo i uvažavamo: da bih ja bio trpeljiv prema tebi, prvo moram da se ne slažem s tobom i da ne odobravam ono što misliš, govorиш i činiš, a da ipak podnosim sve to. U tom smjeru trebaju djelovati političke elite u BiH. Dijalog (od starog grčkog „Dialogos“ što znači razgovor) predstavlja vođenje pismenog ili usmenog razgovora i protiv razgovora između dvije ili više osoba. Njegova suprotnost je monolog, razgovor jedne osobe sa ili protiv sebe samog (prije svega kod drame). Puno je monologa od strane pojedinih političara u dejtonskoj BiH. Treba više tolerancije, tolerantnost: *trpeljivost*. A ova riječ jako dobro otkriva šta jeste suština tolerantnosti, upravo zato što je u njenom korjenu glagol trpjeti. Prema tome, tolerantni smo onda kada nekoga ili nešto možemo da trpimo, da istrpimo, ali u konačnom se razumno dogovorimo. Dakle, tolerantnost nije ni prihvatanje, ni poštovanje nečega. Upravo obrnuto. Ona je oblik ljudskog ponašanja prema onome što data osoba ne prihvata i što joj se ne sviđa. Kao što neko ima pravo da mu se nešto sviđa, tako neko drugi ima pravo da mu se to isto ne sviđa. Problem nastaje onda kada prvi pokušavaju da uvjere druge, ili da drugi uvjere prve. Kada su njihovi stavovi nepomirljivi, jedino rješenje koje omogućuje da ostaju u komunikaciji, u istom prostoru jeste da tolerišu jedno drugoga. Iako je trpeljivost važna u bliskim odnosima, odnosima ljubavi, ona ipak mnogo više pripada javnom prostoru i javnoj komunikaciji. Više nego ljubavi, ona pripada

ljubaznosti. A ljubaznost je kada se ponašamo kao da volimo, iako možda ne volimo. Da bismo bili kulturni, moramo se samokontrolisati, vladati sobom. Nema kulture bez tolerantnosti.

Dijalog i tolerancija jesu moćne brane vladavini jednostranosti. Danas su dijalog i tolerancija zahajtevi vremena, jer je svijet podijeljen na sve moguće načine. Ljudi, stvari i ideje kreću se u horizontalnom i vertikalnom pravcu i nije čudo što imaju potrebu da se upoznaju i razumiju. Za sve razlike i suprotnosti ima mjesta u ljudskoj stvarnosti. Zahtjev za trpeljivošću političkih elita u dejtonskoj BiH upućuje na to da je glavno sporno pitanje na koje treba dati odgovor u stvari pitanje opštenja među ljudima. Javno govoriti o potrebi za razgovorom u BiH znači priznati da sa odnosima između ljudi u društvu nije sve u redu. Treba znati šta je suština dijaloga i tolerancije, da bi se moglo vidjeti dokle je određeno društvo palo u svakodnevnim odnosima ljudi. Do kojeg je stepena u svom demokratskom razvoju dospijelo jedno društvo, pa i društvo BiH može se mjeriti i njegovim odnosima prema dijalogu i toleranciji. Čovjek je tolerantan tek onda kada je kadar da nešto čuje, razmisli i usvoji od drugoga čovjeka koji se s njim slaže. Danas se domet demokratije kao i kulture, može mjeriti granicama tolerancije i načinom vođenja razgovora. Dijaloga nema tamo gdje se tabuira društvena svijest, gdje caruje apologetski um i protjeruje svekolika imaginacija. Takva društva potiskuju dijaloške subjekte i njihovo mišljenje na marginu društvenog života, a ukupno društveno komuniciranje privezuju uz zadani tip konsenzusa. **Neki subjekti komuniciranja predstavljaju se kao mit, kojeg ima i u dejtonskoj BiH i time unapred svima drugima se saopštava da nisu, niti mogu biti ravnopravni u komunikaciji s njima.** Nepostojanje dijaloga najdrastičnije se ispoljava u onim društvima u kojima govore samo oni za koje se unapred zna šta će reći, što je slučaj i sa dijelom političkih elita u BiH. **Dakle, prvo se valja izboriti za komunikaciju ravnopravnih društvenih subjekata**, a potom postaviti još viši cilj - razgaranje društvenog dijaloga i dijalog u društvu. Istoriska vremena, pod kojima podrazumijevamo ona koja nose duh promijena, po pravilu postavljaju izvjesne „kategoričke imperative“. Jedan od takvih imperativa danas, u cijelom svijetu, pa tako i u dejtonskoj BiH jeste dijalog. Ako ne možemo jedni sa drugima, mogli bismo jedni pored drugih: uzajamna trpeljivost je nužan uslov u društvu vjerske i nacionalne raznolikosti, što BiH svakako jeste. Međutim, „o potrebi za dijalogom“, „o neophodnosti dijaloga“, prosuto je u nas toliko štamparske boje, **a riječi, poznato je, od pretjerane upotrebe postaju trome i bespomoćne, tako da i sam dijalog postaje problematičan i pod znakom pitanja.** O onome što je nužno ne mora se ni voditi razgovor, a o onome što je moguće potrebno je da se vodi razgovor. Dijalog koji ne posreduje između stvarnog i mogućeg nije aktuelan i nema puniji značaj za kulturu na koju se odnosi. **Moćnici pretvaraju sva pitanja**

o mogućnostima u pitanje o nužnosti. Nameću nam kao sudbinu ono što smo iskusili kao izbor, odnosno, ukidaju istinsku mogućnost razgovora. Zato je potrebno da se krećemo od kulture govora ka kulturi razgovora, tj. od kulture sADBine prema kulturi izbora. U kulturi govora dominiraju pojmovi kao što su hijerarhija, nužnost, prinuda, moć, despotizam, struktura, dogma, sADBina... Nasuprot tome, u kulturi razgovora vladaju pojmovi slobode, jednakosti, saradnje, otkrića, pluralizma, izbora, mašte, igre... **U društvu u kome se samo drže govori, a ne vode razgovori, imamo odnose moći, a ne odnose saradnje.** To se vidi već iz riječi samih poruka nekih političara u dejtonskoj BiH koje više podsjećaju na duh krivičnog zakona, nego na ljepotu slobodnog izbora. I kad se pozivaju na slobodu moćnici obožavaju nužnost, jer bez pojma nužnosti oni ne mogu ništa započeti. Oni ne umiju, ne mogu i ne znaju da razgovaraju, **jer razgovor podrazumijeva ravnopravne sagovornike, a ne podanike.** Ali, kada se u jednom društvu zaista osjeti da razgovor zamjenjuje govor, onda je to znak da se društvo kreće od nužnosti prema slobodi, od strukture prema kulturi, od sADBine prema izboru. Prelaz sa jednog načina mišljenja na drugi povezan je i sa napuštanjem jednog načina življenja u korist drugog. Dakle, razgovor kao način življenja, a ne samo kao metoda mišljenja. Zato prof. dr Dragan Koković između ostalog, s pravom ističe da „celokupni ljudski život zahteva toleranciju među ljudima, kao vezivno tkivo, kao sok života. Prepostavka svake komunikacije trebalo bi da bude istinska tolerancija, širenje njenih granica, izgradnja kulturnog pluralizma. Ukoliko se ovi oblici pluralizma doživljavaju samo kao privremeno i prolazno stanje, koje treba eventualno trpjeti i podnositi, a s druge strane čini sve da se oni uklone, onda svakako nema prepostavki za izgradnju dijaloga i tolerancije.“¹ **Odnosi moći i svemoći moraju ustupiti u političkoj arenii dejtonske BiH prostor odnosima saradnje, razgovora i dogovora...**

¹ Vejnović D.: *Politička kultura – dijalog, tolerancija i demokratija u Bosni i Hercegovini, Evropski defendologija centar*, Banja Luka, 2003, str. 39.